

UDK:371.1:372.3(045)

Nilufar MUHAMMADIYEVA,
Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: nilufarmuhammadiyeva_@mail.ru

P.f.f.d. B.R. Muqimov taqrizi asosida

BO'LG'USI O'QITUVCHILARNI AMALIY JARAYONLARGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH MUAMOSINING KONSEPTUAL ASOSLARI

Аннотация

Mazkur maqola mazmunida bo'lg'usi o'qituvchilarni amaliy jarayonlarga tayyorlash metodikasini takomillashtirish muamosining konseptual asoslari keltirib o'tilgan. Bundan tashqari, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashning mazmuni va texnologiyasini rivojlantirish holati ta'limning zamonaviy paradigmasini amalga oshiradigan konseptual yondashuvlarni batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kognitiv paradigma, shaxsiy oriyentatsiya, konseptual yondashuvlar, kasbiy ta'lim, pozitsiya, ob'yekt, sub'yekt, uzluksiz ta'lim.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИКИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРАКТИЧЕСКИМ ПРОЦЕССАМ

Аннотация

В содержании данной статьи представлены концептуальные основы проблемы совершенствования методики подготовки будущих учителей к практическим процессам. Кроме того, подробно описано состояние развития содержания и технологии подготовки специалистов в педагогических вузах, концептуальные подходы, реализующие современную парадигму образования.

Ключевые слова: Когнитивная парадигма, личностная ориентация, концептуальные подходы, профессиональное образование, позиция, объект, субъект, непрерывное.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE PROBLEM OF IMPROVING THE METHODOLOGY FOR PREPARING FUTURE TEACHERS FOR PRACTICAL PROCESSES

Annotation

In the content of this article, the conceptual foundations of the problem of improving the methodology of preparing future teachers for practical processes are presented. In addition, the state of development of the content and technology of specialist training in pedagogical higher education institutions, the conceptual approaches that implement the modern paradigm of education are detailed.

Key words: Cognitive paradigm, personal orientation, conceptual approaches, professional education, position, object, subject, continuing education.

Kirish. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashning mazmuni va texnologiyasini rivojlantirish holati ta'limning zamonaviy paradigmasini amalga oshiradigan konseptual yondashuvlarni batafsil ko'rib chiqishni taqozo etadi. Bugungi kasbiy ta'limning shaxsiy oriyentatsiyasi, fikrimizcha, quyidagilar bilan bog'liq:

-birinchidan, ta'limning har bir darajasi Rossiyada uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida tan olingan;

-ikkinchidan, ta'lim jarayoni subyektlararo munosabatlari o'zaro ta'sirning ijobiy yo'nalishiga ega bo'ladi;

-uchinchidan, o'qituvchilar va talabalarining teng huquqli sheriklar sifatidagi hamkorligi universitetda insonparvarlik muhitini yaratish uchun asos bo'ladi;

-to'rtinchidan, oliy kasbiy ta'limning shaxsning o'zini-o'zi namoyon etishiga yo'naltirilganligi, har bir talabaning o'z ta'lim yo'nalishini tanlash erkinligi tamoyilini amalga oshirish imkonini beradi.

Biroq, oliy ta'limda yana ikkita paradigma mavjud: kognitiv va faollik. Kognitiv paradigmaga ko'ra, tarkibni va uning barcha tarkibiy elementlarini tanlash kvazi-tadqiqot faoliyati sifatida qabul qilinadi va shaxsiy jihatlar kognitiv faollikni rivojlantirishga qaratilgan. Faoliyat paradigmasi esa aniq funksional yo'nalishga ega, chunki ta'limning maqsadi

mehnat faoliyatining muvaffaqiyatini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarning barqaror tizimini shakllantirishdir. E.F. Zeyer, A.M. Pavlova, E.E.Symanyuk paradigmalarini tanlash kasb va mutaxassislikning o'ziga xos xususiyatlari, o'quv fanining mazmuni va o'qituvchining talabalar bilan ishlash tajribasi bilan belgilanadi degan xulosaga keladi. Barcha olimlarning pozitsiyasini inobatga olgan holda, hozirgi ijtimoiy-madaniy va pedagogik vaziyat oliy pedagogik ta'limni shaxsga yo'naltirilgan paradigmaga yanada faolroq qayta yo'naltirishni talab qiladi deb ta'kidlashni zarur deb hisoblaymiz. Bu har xil turdagi ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini tashkil etish pozitsiyasi bilan bog'liq. Pedagoglar talabaga yo'naltirilgan paradigma zarurligini tushunadilar, ammo mavjud pedagogik stereotiplar tufayli uni amalga oshirmaydilar. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarga tayyorgarlik jarayonida shaxsga yo'naltirilgan munosabatlar modelini xis etish, uslubiy vositalarga ega bo'lish, insonparvarlik pozitsiyasini tushunish, qabul qilish va amalga oshirish imkoniyatini berish talab etiladi [1].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Mavzuning metodologiyasi sifatida V.M.Polonskiynig V.V.Krayevko tadqiqotlarini ko'rib chiqamiz tadqiqot mazmuniga ko'ra tizimlashtirilgan kontseptuallikning mazmunli tamoyillari dolzarb hisoblanadi. Olim kontseptuallik tamoyillariga

pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalarining kasbiy tayyorgarligining taklif etilayotgan mazmunining to'liqligi tamoyili; universitetda ta'limni talabalarining pedagogik tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirish tamoyili; ilmiy nashrlarda va qonun hujjatlarida o'z aksini topgan oliy ta'limning zamonaviy talablariga muvofiqligi tamoyili; talabalarining metodik madaniyatini shakllantirishga asoslangan bilim olishning faol-konstruktiv usuli tamoyillarini kiritadi.

E.N. Shiyanov boshchiligidagi Shimoliy Kavkaz ijtimoiy institutining bir guruh olimlari ta'limni insonparvarlashtirishni madaniyat, jamiyat, shaxsiyat qadriyatlariga asoslangan shaxs va jamiyatning yaxlit o'zaro ta'siri sifatida qaraydi: altruistik munosabatlardan qo'yidagi ko'rinishda foydalanadi zo'ravonlik qilmaslik, adolat, ixtiyoriylik, erkinlik, o'ziga va boshqa odamlarga ijobiy munosabat, o'zaro munosabatlarda, ijtimoiy faollikda, konstruktiv birdamlikda, hamkorlikda va hamdardlikda amalga oshirilishi ma'qul.

I.S.Yakimanskaya shaxsga yo'naltirilgan ta'limni, qadriyatlarini uyg'unlashtirish va ularni almashish shaklida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsning subyektiv tajribasi bilan birlashtirish uchun asos bo'lishi xaqida fikr yuritadi. Pedagogik jarayonda tajriba almashish uchun har bir talabaning xususiyatlarini hisobga olgan holda, uning imkoniyatlariga moslashtirilgan ta'lim dasturi yaratilishi lozim. Y.V.Bondarevskaya shaxsga yo'naltirilgan ta'limni madaniyatdagi ta'lim deb biladi, uning asosiy g'oyasi, madaniyatli shaxsni erkin va gumanistik yo'naltirilgan shaxs sifatida shakllantirishdir. Y.N.Stepanov va uning hamkasblari shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni pedagogik faoliyatda o'qituvchiga o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini kashf etish, o'quvchi shaxsini o'z-o'zini anglash, uning shaxsiyatini rivojlantirish jarayonlarini ta'minlash va qo'llab-quvvatlash imkonini beradigan uslubiy yo'nalish deb ataydilar. O'zaro bog'liq tushunchalar, g'oyalar, harakat usullari tizimiga tayangan holda individuallikni ustun deb hisoblaydi[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Germaniya, Fransiya, Angliya, AQSH universitetlarining ta'lim jarayonida talabaga yo'naltirilgan yondashuvdan foydalanish bo'yicha mahalliy tadqiqotchilar va xorijlik hamkasblarning fikrlari bilan tanishamiz. A.Bolotova Germaniyada ta'limning gumanitar yo'nalishi V.Diltey, K.Rodgers, E.Shpanger, R.Shtaynning shaxsga yo'naltirilgan konsepsiyasiga asoslanadi, unga ko'ra pedagogik jarayon subyektlari o'rtasidagi munosabatlar gumanitarlashtiriladi, shundan kelib chiqib, o'qituvchi shaxsiga yo'naltirilgan gumanistik talablarni qo'yish imkoniyati paydo bo'ladi.

Shaxsiy o'sishni rag'batlantirish tamoyiliga asoslangan o'qituvchilarni tayyorlash dasturi juda foydali bo'ldi. Dastur uchta blokni o'z ichiga oladi:

uchta modul bilan ifodalangan o'quv faoliyati bloki: o'z shaxsiyatini rivojlantirish, jamiyatdagi ta'lim muammolarining ijtimoiy asoslash, o'zlikni anglash va shaxslararo o'zaro ta'sir jarayonida psixologik va shaxsiy rivojlanish;

"asosiy ko'nikmalar bilan uchrashuv" bloki, uning vazifasiga talabani bilim berishga oid shaxsiy tajribasini ta'lim nazariyasi bilan bog'lashga o'rgatish;

"O'qituvchi bilan uchrashuv" bloki quyidagi modullarni o'z ichiga oladi: o'qituvchining roli bilan tanishish va tajribali o'qituvchi bilan uchrashuv.

Tahlil va natijalar. Fransuz olimlari ham shaxsga yo'naltirilgan yondashuv pozitsiyasini qo'llab quvvatlaydilar. Kontekstual yondashuv A.A.Verbitskiy tomonidan ishlab chiqilgan. O'quv jarayonining tuzilishi o'quvchilarning o'quv faoliyati mazmuni va jarayonini ularning kelajakdagi kasbiga imkon qadar yaqinlashtirish imkonini beradi. Kontekst - subyekt tomonidan ma'lum bir vaziyatni idrok etish, tushunish

va o'zgartirishga ta'sir ko'rsatadigan, umuman ushbu vaziyatga va uning tarkibiy qismlariga ma'no va ahamiyat beradigan inson xatti-harakati va faoliyatining ichki va tashqi sharoitlari tizimidir. Kasbiy kontekstda kasbiy faoliyatning ma'lum bir sohasiga xos bo'lgan mavzu vazifalari, faoliyatning tashkiliy, texnologik shakllari va usullari, ijtimoiy-psixologik ta'sir holatlari yig'indisini tushunadi [1].

"Zamonaviy insonparvarlik asoslari" kitobi mualliflari gumanizmning ikkita ideali haqida yozadilar: demokratik jamiyat barpo etishni nazarda tutuvchi jamoat ideali va demokratik jamiyatda ijodiy shaxsni shakllantirishga qaratilgan shaxsiy ideal mavjud bo'ladi. Olimlarning fikricha, insonparvarlik ta'limi va tarbiyasining asosiy vazifasi, o'quvchilarda hayotiy muammolarni hal qilish yo'llarini erkin tanlash mas'uliyatini rivojlantirishdan iborat.

I.Gotye "Ta'lim nazariyasi" jurnalida chop etilgan "Ramzlar va ta'limning tabiati" nomli maqolasida ta'limni o'qituvchining harakatlarini oddiy kuzatish yoki ko'rsatma-qoida asosida tashkil etib bo'lmaydi, degan xulosaga keladi. Ta'lim jarayonida o'quvchining intellektual yaxlitligi va mustaqil fikr yuritish qobiliyatiga hurmat ko'rsatilishi kerak. Faqat insonparvarlik yondashuvigina ta'lim maqsadi - o'quvchining bilim olishiga erishishni ta'minlaydi.

"Hamkorlik pedagogikasi" (M.N. Berulava, O.S. Gazman, V.V. Serikov, G.A. Sukerman) lar tomonidan yaratilgan asr bo'lib, unga ko'ra hamkorlik subyektiv o'zaro ta'sirda, munosabatlar ishtirokchilarning mulohazalari, harakatlari, pozitsiyalariga qarshilik ko'rsatishning doimiy harakatida qurilgan va shakllangan.

Hamkorlik nafaqat protsessual, balki o'zaro munosabatlarning mazmuni, shaxsiy tajriba manbalaridan biri sifatida ham ifodalanadi. Rivojlanish omili sifatida ta'lim sohasidagi hamkorlik quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- ta'lim berish, rivojlantirish va tarbiyalash hamkorlikda va yagona munosabatlar tizimi orqali amalga oshiriladi. O'zaro hamkorlik ishtirokchilarini birlashtiradigan, xamda yechimini topishni talab qiladigan vazifadir;

- bir predmetli ta'lim sohasidagi hamkorlik doimo qisman bo'ladi, chunki hamkorlar turli g'oyalar egalidir. Bir subyektivlikni ta'minlash doimiy o'zaro tushunishni talab qiladi;

- bir predmetli hamkorlikni yaratish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan harakatlar ikki tomonlama bo'lishi lozim. Hamkorlikdagi ta'limiy faoliyatni shakllantirishda o'qituvchi va talabalardan faollik talab etiladi, chunki bu xususiyat ta'lim mustaqilligining o'lhoviga aylanadi.

D.Eliot "Ta'limni boshqarish va uzliksiz ta'lim islohotining inqirozi" maqolasida ta'kidlaganidek, uzluksiz ta'limning zamonaviy konsepsiyalari o'qituvchi faoliyatida jiddiy o'zgarishlarni talab qiladi, ularning asosiysi o'quvchiga yo'naltirilganligi va o'quvchidan foydalanishi mumkin bo'lgan markazlashtirilgan ta'lim uslubi. Ushbu ta'lim uslubi quyidagilarni nazarda tutadi: o'qituvchilar va talabalar ta'lim jarayonining teng huquqli ishtirokchilari sifatida hamkorligi; ta'lim mazmuni va kasbiy muhit talabani ehtiyojlariga mos kelishi; o'quv reja va o'quv dasturi doirasida ta'lim mazmuni o'quvchilarning tanqidiy, faol ongini rivojlantirishga yordam beradigan o'qitish usullariga qaratilishi[3].

Xulosa va takliflar. Pedagogik texnologiyaning mazmunini tanlash va ishlab chiqishda yuqoridagi yondashuvlarni amalga oshirish quyidagilarga imkon beradi:

- ta'limning barcha darajalari o'rtasida mazmun va texnologiya darajasida uzluksizlikni ta'minlash;

- o'quvchilarning o'quv faoliyatida ijodkorligini, mustaqilligini rivojlantirishga maksimal yo'nalishni amalga oshirish;

- o'quvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb etish, olingan bilim va kasbiy ko'nikmalarni pedagogik amaliyotda qo'llash imkoniyatini namoyish etish uchun sharoit yaratish;

• o'quvchilarning shaxsiy talablarini hisobga olgan holda, o'quv faoliyatini rag'batlantirish, ijtimoiy va kasbiy tajribani boyitish.

Har bir yondashuv tadqiq etilayotgan hodisalarni o'rganishning sifat jihatidan yangi usulini ifodalaydi.

ADABIYOTLAR

1. Ochilova G.O. "Kasbiy kompetentlik" o'quv qo'llanma T.: «Innovatsion rivojlantirish nashriyot maatba uyi» 2021. 228 bet
2. Axmedova M.T. "Pedagogik kompetentlik" uslubiy qo'llanma T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2018 - 80 bet.
3. N.A. Muslimov, M.X. Usmonboyeva, D. M. Sayfurov, A.B. Turayev "Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari" T.: 2015. 120 bet
4. Axmetjanov M. M. "Kasbiy ta'lim metodikasi" darslik Buxoro: «Sadriddin Salim Buxoriy» Durdona nashriyoti, 2020. 456 bet.
5. Xodjaboyev A. R., Husanov I. A. "Kasbiy ta'lim metodologiyasi" T.: «Fan va texnologiya» 2007. 192 bet.